

УДК 378.016:74/76

DOI: 10.15587/2519-4984.2024.309510

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЗОБРАЖУВАЛЬНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО СПРЯМУВАННЯ

А. В. Волошенко

The author's elaboration of the stages of formation of artistic and visual skills of students of higher education institutions in the process of creative activity is disclosed and presented in the article for general consideration. The analysis of scientific, psychological-pedagogical and educational-methodical achievements of scientists was carried out in order to specify the content of the concept of "skill", classification of types and stages of the process of formation of skills. The subject of our research "artistic skills" is presented on the basis of thorough theoretical studies of scientists, the idea of the concept of professional and artistic skills of fine art teachers is expanded, a generalization is made regarding the diversity of their types, to which we include artistic-technical, artistic-methodical, artistic-workshop and artistic – visual skills, which are also divided into their own subspecies. In the process of scientific research, the concept of psychological and pedagogical foundations of "formation of artistic skills" and the "exercise" method of generalizing its types and kinds were considered. A list of effective means of the system of educational tasks for art students of higher educational institutions is proposed for consideration, namely, technical methods and techniques in working with soft materials, such as: method - hatching, extinguishing, mixing colors, etc.; technique – side shading, shading, dry washing, wet brush, pen and others. Based on modern theoretical and scientific developments and conceptual ideas of scientists regarding the procedure of "formation of artistic skills", relying on our own professional experience, we reveal the essence and expediency of each of the six stages: organizational, diagnostic, analytical, systematic, synthetic and automation. In accordance with the presented stages, goals, tasks, methods, ways, rules, advantages and disadvantages of their application in practice are determined. The formation of students' artistic skills is due to the use of a number of appropriate methods: scientifically pedagogical – organizational, communicative, instruction, demonstration, illustration, explanation, master class, research, control, verification, current, forecasting, competition, observation and evaluation; personally developed artistic and technical methods that contribute to the effective and rapid mastering of the specifics of performing new technical actions by students in artistic educational activities - "experimental-diagnostic", "differential-constructive", "constructive division", "constructive combination", "holistic-constructive" ", "variable-interval"

Keywords: artistic skills, stages of formation of artistic skills, art teacher

© The Author(s) 2024

This is an open access article under the Creative Commons CC BY license

How to cite:

Voloshenko, A. (2024). Stages of formation of artistic skills of art students. ScienceRise: Pedagogical Education, 3 (60), 10–17 <http://doi.org/10.15587/2519-4984.2024.309510>

1. Вступ

Серед важливих проблем в освітній системі суспільство, завжди виокремлювало її вдосконалення, формування та виховання майбутнього покоління. Характеризуючи зміст соціальних вимог, які наразі виконує освіта у сфері навчання та виховання особистостей, безперечно залежить майбутнє української держави. На сьогоднішній день наше суспільство чітко вимагає, гуманно особистість, здатну до творчої діяльності, виявлення ініціативи, самопізнання, саморозвитку та самоосвіти. На шляху до відкриття нових методичних напрямів та технологічних підходів у підготовці кваліфікованих спеціалістів здійснюється пошук нових ресурсів, які уможливають формування у студентів художньо-педагогічних спеціальностей фахових професійних умінь. Важливим

аспектом підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва залишається конкретизація шляхів формування художніх умінь студентів з використанням практично-технічного компонента освітнього процесу.

2. Літературний огляд

Аналіз психолого-педагогічних досліджень, зокрема О. Максименко [1], Р. Павелків [2], Г. Васяновича [3], Л. Руденко [4], М. Варія і В. Ортинського [5] та інших свідчить, що «уміння» є інтелектуальною запорукою можливості здійснювати на високому професійному рівні будь-яку діяльність чи операцію. Досить часто між вченими виникають розбіжності, одні стверджують, що «формування умінь» реалізується на основі вже наявних навичок, які визначають

ступінь володіння діями. Інші, наголошують на тому, що «*уміння*» передують навичкам, розглядаючи їх досконалішою стадією у процесі опанування діями. Грунтуючись на власному практичному досвіді саме це твердження вважаємо доречним підтримати та дослідити більш детальніше.

Вивчаючи зміст наукових педагогічних досліджень В. Максименко [1] знаходимо визначення терміну «*уміння*» яке учений називає здатністю особистості виконувати *прості* і *складні* дії, класифікуючи їх за *елементарними* й *комплексними* видами. Р. Павелків [2] трактує елементарні уміння як ті, що утворюються на ґрунті знань у результаті цілеспрямованого наслідування зразкового прикладу шляхом пробних дій із усвідомленням власних помилок, що можуть виникати в обходженні з предметом. Наукові психологічні напрацювання ученого підводять нас до поняття «*уміння-майстерність*», яке виникає вже на вироблених навичках та власному арсеналі знань. На основі зазначеного обов'язковою внутрішньою умовою уміння розглядається певна вправність у виконанні дій, з яких складається дана діяльність. Фахівець у галузі психології Г. Васянович [3] розглядає сутність «*спеціальні уміння або майстерність*» як якісно новий рівень діяльності, що має два шляхи формування; перший відбувається на основі інтеграції *первинних, елементарних умінь* та другий, який здійснюється через набуття особливих компонентів у власній діяльності (навичок). Дослідник зауважує, що на відміну від стандартного високого рівня творчості, новим ще вищим щаблем художньої діяльності є «*уміння-майстерність*», оскільки його формування відбувається на основі інтеграції початкових, *елементарних умінь* та особливих навичок.

Слід зазначити, що у результаті старанного виконання планомірних технічних вправ відбувається вироблення, формування та вдосконалення, а потім й автоматизація «*художніх умінь*». У своїх напрацюваннях психолог Г. Васянович [3] стверджує, що навички виробляються автоматизовано, при цьому не потребуючи значного зосередження уваги на основному предметі. Подібної позиції дотримується педагог В. Максименко [1] трактуючи поняття навички як доведення «*уміння*» до автоматизму виконуючи дії механічно без задіяння мислення. Розділяючи вище зазначені твердження науковці М. Варій і В. Ортинський [5] наголошують, що навички формуються шляхом багаторазових вправ та є компонентами *умінь*.

Автори підкреслюють, що «*формування умінь*» проходить у декілька стадій: ознайомлення, усвідомлення сенсу, початкове опанування, самостійне чітке виконання практичних дій.

3. Мета та завдання дослідження

Мета статті – конкретизувати зміст поняття «*художні уміння*» та класифікувати їх за видами; розкрити й представити авторський погляд на етапи, цілі, завдання та методи формування художніх умінь студентів – майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

1. Здійснити детальний аналіз наукових джерел, дослідити сутність поняття «*уміння*» проаналізувати його основні види та шляхи формування, на основі цього розкрити сутність головного предмету дослідження «*художні уміння*», класифікувати їх за видами та типами.

2. Підкреслити доцільність застосування методу «вправ» у процесі формування художніх умінь, конкретизувати види й типи художньо-творчих вправ та розглянути спільно розроблену О. Совою і А. Волошенку [6] систему навчальних завдань, виокремити методи і прийоми виконання художньо-творчих вправ.

3. Обґрунтувати запропоновані сучасними науковцями продуктивні освітньо-виховні системи навчання майбутніх учителів образотворчого мистецтва та представити авторську розробку етапів формування практичних художньо-зображувальних умінь студентів закладі вищої освіти, створену на основі проведеного нами ґрунтового дослідження та особисто розроблених технічних методів.

4. Матеріали та методи.

У процесі наукового дослідження було застосовано низку допоміжних методів: теоретичний аналіз та порівняння, дозволили ґрунтовніше дослідити етапи формування художніх умінь у роботі з науковою, психолого-педагогічною та навчально-методичною літературою; методом аналізу було розкрито поняття «*уміння*», «*художні уміння*» та метод «вправ»; застосування вибіркового методу дозволило проведення відбору необхідної інформації стосовно процесів та етапів формування художніх умінь; метод алгоритму сприяв поділу покрокової поетапності реалізації поставленої мети. Завдяки синтезу, узагальненню та систематизації напрацьованих матеріалів, стало можливим об'єднання мети, завдання, вправ та методів реалізації окремих, самостійних етапів у одну цілісну систему.

5. Результати дослідження та їх обговорення

Основним предметом нашого дослідження є «*художні уміння*» в контексті теоретичних напрацювань учених М. Пригодіна [7], В. Ружицького [8], О. Сови [9], О. Шевнюк [10] та інших науковців у галузі педагогіки та образотворчого мистецтва. Учені трактують термін «*художні уміння*» як фахові технічні уміння учителів чи викладачів образотворчого мистецтва. Поділяючи думки науковців та ґрунтуючись на власному професійному досвіді, ми розглядаємо «*художні уміння*» як запоруку успішної розумової й усвідомлено-практичної, діяльності особистості в умовах самостійно-фізичної реалізації власного мистецького потенціалу на основі базових фахових знань стосовно успішного виконання окремих компонентів художньо-технічної дії та поступової автоматизації й удосконалення умінь творчого інноваційного характеру.

Ознайомившись з різними науковими позиціями М. Пригодіна [7], В. Ружицького [8], О. Сови [9] та інших, ми розуміємо, що для художніх умінь характерні такі риси: усвідомленість, цілеспрямованість, узагальненість та творчий характер. Ґрунтуючись на

даних твердженнях, маємо можливість зробити узагальнення щодо видів професійних «художніх умінь», які реалізуються в художньо-педагогічній діяльності учителями й викладачами образотворчого мистецтва та виступають основою їх майстерності.

До художньо-практичних умінь, які потрібні у професійній творчій діяльності майбутнім учителям та викладачам образотворчого мистецтва, ми відносимо: художньо-технічні уміння – *володіння художніми матеріалами, предметами та технічними інструментами*; художньо-методичні уміння – *застосування наочності, методів, прийомів та засобів у навчально-художній діяльності: художньо-майстерні уміння – пластичні, відтворювальні (формотворчі), стилізаційні (моделювальні), декораційні (оздоблювальні), реставраторські, декоративні, копіювальні, дублювальні, фіксувальні, фотографічні та зображувальні, які є фундаментом художніх-практичних умінь, передачі форм предметів, об'єктів, явищ тощо.*

Художньо-зображувальні уміння ми поділяємо на: композиційні (*логічні, структурні, загальні й спеціальні*), конструктивно-технічні (*художньо-макетувальні, художньо-проектувальні, технічно-моделювальні*), конструктивно-художні (*художньо-графічні, технічно-графічні чи в поєднанні*), кольоротворчі (*живописні, рисункові, графічні*).

Щодо поняття «формування художніх умінь», підтримуємо науковців В. Ружицького [8], О. Сову [9], І. Кириченка [11, 12], В. Щербина і Д. Щербина [13] та М. Іспанова [14], які доводять, що формування відбувається на основі образних уявлень особистості про способи та прийоми застосування знань і навичок відтворення й чергування різної складності відповідних навчальних етапів, мислення, сприйняття інформації, концентрації, розподілу та перемикання уваги студентами, самоконтролю й регулювання творчого процесу на практиці, технічних вправ і виконання характерних дій у мінливих умовах, що уможлиблює розкриття в особистості усвідомлення, цілеспрямованості, довільності, здатності до узагальнення знань і умінь та реалізації продуктивної, якісної художньо-педагогічної діяльності.

Науковиці О. Шевнюк [10] і Л. Базильчук [15] розглядають метод «вправ» як повторне виконання розумової або практичної діяльності з метою формування і вдосконалення певного умінь чи навички. Вправи застосовуються при вивченні усіх предметів на різних етапах навчального процесу. За словами професора О. Шевнюк [10] у процесі навчання образотворчого мистецтва до кожного його виду застосовують індивідуальні вправи: (за зразком) і (варіативні вправи). Так відповідно на композиції – «стилізування» спрямоване на абстрактні асоціації, перетворення площинної композиції в об'ємну, тощо. У спільному науковому дослідженні учені В. Щербина і Д. Щербина [13], зауважують, що завдяки правильно побудованій системі практичних художньо-творчих вправ та освоєнню стадій послідовності їх виконання у педагогічно-творчому процесі можна досягти ефективного формування композиційних умінь таких як: самостійність, композиційне бачення і мислення майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Подібної позиції дотримуються закордонні дослідники Akhmedov M. U.

і Kholmatova F. [16], Jabbarov, R. [17], які діляться з нами своїм науковим досвідом щодо формування умінь з образотворчого мистецтва шляхом навчання студентів основам композиційної грамоти, учені присвячують ґрунтовні праці важливості значення композиції у системі вищої художньо-педагогічної освіти.

За розробками В. Максименко [1], О. Сови [9], В. Щербина і Д. Щербина [13], С. Бучинського [18], Л. Басанця і Т. Маслова [19], О. Ткачук [20], В. Щербина [21] та І. Руденко [22] система художньо-творчих вправ у поєднанні з метою відображає специфіку образотворчого мистецтва охоплюючи сферу його практичної діяльності. Застосування сукупності навчальних практичних вправ із поступовим їх ускладненням, спрямованим на удосконалення формування художніх умінь студентів таких як: технічні, методичні, майстерні – *пластичні, відтворювальні (формотворчі)* та зображувальні – *композиційні, конструктивно-технічні (технічно-моделювальні), конструктивні й кольоротворчі* у поєднанні з художніми методами і прийомами є потужним засобом забезпечення ефективного навчання. Звертаючись до наукових праць вище зазначених авторів, на основі їх багато-серійних методичних розробок стосовно засобів формування знань, умінь і навичок з образотворчого мистецтва, ми конкретизували види художньо-творчих вправ за наступними характеристиками: *розвивальні* – розумові дії, спрямовані на розвиток пізнавальної активності та творчої уяви: особистості: *тренажні* – ґрунтуються на домінуючих технічно-практичних діях: *тренувальні* – формують сенсорні, тактильні, композиційні та кольоротворчі уміння.

До типів системи вправ В. Максименко [1, с. 34] відносить ряд вступних (*мотиваційних й пізнавальних*), підготовчих (*пояснювальних і демонстраційних*), пробних (*пояснювальних й коментованих*), тренувальних (*за зразком*), закріплювальних (*репродуктивних*), реконструктивних (*варіативних*), творчих (*нестандартних*) та контрольньо-перевіркових (*коригуючі й оцінювані*), заснованих на послідовному варіюванні й поступовому ускладненні умов діяльності зі свідомим урахуванням впливу даних чинників, та самостійних практичних робіт у різних умовах, що забезпечують здатність самоконтролювано працювати, застосовуючи власні теоретичні знання у дії.

На нашу думку, застосування художньо-творчих вправ може бути корисним для формування у студентів-образотворців умінь, яким характерні пластичні рухи та пристосованість до різних творчих умов, що відповідають поставленій меті та завданням. Процедура формування художніх умінь має здійснюватися шляхом спрямування вправи на прийом, розділивши його у процесі свідомого цілеспрямованого розучування й вправляння на окремі частини з метою швидшого засвоєння через наполегливе багаторазове повторення різних комбінацій елементів та їх поступове з'єднання. Пропонуємо до розгляду перелік ефективних засобів зі створеної й попередньо опрацьованої О. Совою і А. Волошенко [6], системи навчальних завдань для студентів-художників вищих закладів освіти, заснованій на спільному художньо-педагогічному досвіді, художньо-технічних методах

та прийомах в роботі з м'якими матеріалами (сепією, сангіною, соусом, пастеллю, крейдою, вугіллям, бістром тощо). У спільному дослідженні, ми зазначаємо основні технічні методи навчання такі як: штрихування, тушування, змішування кольорів тощо, та прийоми: бічне тушування, розтушовування, сухе відмивання, вологий пензлик, перо та інші. Зазначені методи і прийоми можна застосовувати для вправлянь м'яким матеріалом, який є оригінальним навчальним засобом виконання художньо-творчих практичних вправ з рисунку, живопису, композиції, графіки тощо, підходить для начерків з природи, короткотривалих зарисовок, (людей, тварин, природи, предметів, фігур, техніки, інтер'єру тощо) у різних станах, положеннях та відстанях. Широкого значення набувають художні матеріали, прийоми їх застосування на практиці та підготовчі вправи О. Гопцій і П. Матвеева [23]. Значення начерків, замальовок і виконання зображень з природи у формуванні професійних навичок та умінь студентів-образотворців, виокремлюють О. Панфілова і Т. Прокопович [24]. Зосереджуючи увагу на систематичності та послідовності навчальної практичної підготовки, яка є складовою частиною освітнього процесу і перш за все спрямована на швидке оволодіння засобами образотворчого мистецтва, які поглиблюють практичні уміння та навички студентів-художників.

Узагальнюючи попередньо зазначене наголошуємо, що в закладах вищої освіти, де здійснюється підготовка майбутніх фахівців у галузі образотворчого мистецтва, важливо створити ефективні освітньо-виховні системи, які забезпечують необхідні умови художньо-творчого розвитку особистості та формування її професійних умінь. На основі сучасних теоретико-наукових напрацювань, зокрема: психолого-педагогічних методів і прийомів навчання, концептуальних ідей щодо процедури формування елементарних і складних умінь В. Максименко [1]; ряду психологічних методів Р. Павелківа [2]; положень праць М. Варія і В. Ортинського [5] щодо структури формування умінь, психологічної основи діяльності особистості (рухи, дії); організаційно-методичної моделі формування творчих умінь учителя образотворчого мистецтва М. Пригодіна [7]; особливостей утворення художньо-педагогічної здатності до практичної творчої діяльності О. Сова [9]; застосування дидактичних методів професора О. Шевнюк [10]; системи навчальних завдань з рисунку, живопису і композиції, які чітко скеровані на формування творчих умінь майбутніх педагогів-художників та початкових етапів навчання основ образотворчої грамоти І. Кириченка [11]; критерій формування творчих умінь, встановлення й діагностування їх рівнів сформованості у майбутніх учителів образотворчого мистецтва на початкових етапах навчання І. Кириченка [12]; запропонованих дидактичних методів навчання образотворчому мистецтву Л. Базильчук [15], а також базуючись на власному професійному досвіді, ми обґрунтували продуктивну освітньо-виховну систему етапів «формування художньо-зображувальних умінь» студентів закладів вищої освіти. Представляємо до загальної уваги авторську розробку формування практичних художньо-зображувальних умінь

студентів-образотворців у процесі самостійної діяльності, поділяючи її на етапи, які ґрунтуються на здійсненні особистістю сенсорики, інтелекту й моторики шляхом виконання тренажних художньо-творчих вправ з відповідного предмету навчання (рисунку, живопису, графіки, композиції тощо), та реалізується за допомогою особисто розроблених технічних методів навчання таких як: «експериментально-діагностичний», «диференційно-конструктивний», «конструктивного поділу», «конструктивного сполучення», «цілісно-конструктивний» і «варіативно-інтервальний». Опанування будь-якого художнього предмета, інструмента чи матеріалу, потребує вироблення нового уміння. У цьому процесі, ми виокремлюємо шість етапів: *організаційний* – ознайомлення; *діагностичний* – демонстрація (вступних, підготовчих і пробних) вправ; *аналітичний* – розучування вправ за зразком; *систематичний* – застосування творчих вправ; *синтетичний* – виконання закріплюючих вправ; *автоматизаційний* – повторення виробничих, реконструктивних (варіативних), контрольноперевіркових (коригуючих й оцінюваних) вправ, визначаючи для кожного мету, завдання та методи його реалізації.

1. Організаційний етап – здобуття й усвідомлення студентами теоретичних знань стосовно нових художньо-зображувальних умінь і способів їх реалізації за допомогою яких визначаються основні дії вправління та логічна послідовність поетапного технічного виконання планомірних тренажних вправ з відповідної дисципліни, заснованих на варіюванні мінливих зовнішніх умов з поступовим їх ускладненням у практичній діяльності. **Мета етапу** – максимально збагатити студентів необхідним навчальним матеріалом щодо формування базового уміння шляхом поділу технічно-художніх рухів на окремі навчальні дії з метою вироблення пробних орієнтовних напрямків відтворення складових комбінацій елементів різних типів вправ, які необхідні для цілісності умов і структурних компонентів педагогічної творчої діяльності. **Завдання етапу** – наочно продемонструвати студентам покроковий алгоритм етапів виконання кожного технічно-творчого прийому супроводжуючи показ поясненням; сприяти створенню художнього уявлення у студентів про творчі рухові дії. **Методи реалізації:** *організаційний* «комунікативний», «вступний інструктаж», «демонстрація, ілюстрація», «пояснення», «розповіді», «коментування» та «спостереження».

2. Діагностичний етап – спрямований на виявлення та встановлення викладачем ступеня рівня засвоєння теорії студентами на практиці шляхом застосування комплексу діагностичних засобів (методів, вправ, критеріїв оцінювання тощо). На даному етапі здійснюється педагогічна перевірка наявних дій художників у процесі формування певного уміння, що супроводжується поясненням та коментуванням фахівця, щодо дотримання послідовності виконання творчих вправ. **Мета етапу** полягає у дослідженні та позитивному мотивуванні студентів до виконання роздільних технічних рухів, емоційне розкладання характерної сили, розміру, виду, типу, тривалості кожного руху тощо. Формування окремих

дій відбувається у фізичному контакті суб'єкта управління з художнім матеріалом, що поступово приводить творця до почергового виконання технічних кроків. тощо. Проведення діагностики навченості і навчання студентів дозволяє визначити ефективність процесу формування художніх умінь образотворців на основі отриманих результатів виконаних завдань. **Завдання етапу** – попередньо продемонструвати студентам технічну поетапність виконання тренажних –вступних (*мотиваційних й пізнавальних*), підготовчих (*пояснювальних і демонстраційних*), пробних (*пояснювальних й коментованих*), з відповідної дисципліни (рисунок, живопис, композиція, графіка тощо); виявити початковий технічний рівень застосування творчих прийомів студентами у процесі практичної діяльності; навчити студентів техніки виконання тренажних вправ; сформувані абстрактну модель виконання рухових дій у процесі зображення окремих елементів; спонукати студентів до активних практичних, творчих дій. **Методи реалізації:** «*майстер клас*», «*дослідницький*», «*поточний інструктаж*», «*демонстрація*», «*ілюстрація*», «*пояснення*» та «*експериментально-діагностичний*» практичний метод навчання, спрямований на самостійне виконання студентами пропонованої системи вправ у спеціально створених штучних умовах з метою виявлення допущених помилок, відхилень від норм у певній системі, пошук шляхів їх усунення. Даний метод побудований на особистісно орієнтованому та діагностичному підході. Особистісно орієнтований цілеспрямований на розвиток студента як творчої особистості, його індивідуальних художніх можливостей, особливостей та здібностей, які у практичному творчому процесі дозволяють визначити просторово-часові параметри рухів митця. Залежно від наявного результату автоматизації технічних рухів студентів, метод уможливує якісне виконання навчальних прийомів. Діагностичний підхід є складовою частиною практичної педагогічної діяльності, процес діагностування реалізується за допомогою методів «*контролю*», «*перевірки*» «*оцінювання*», «*аналізу*» та «*прогнозування*».

3. Аналітичний етап – передбачає виконання студентами основ технічно-тренажних вправ за зразками для ефективнішого вироблення, вдосконалення й перетворення умінь на подальшу його автоматизацію. **Мета етапу** – сформувані чітке розуміння виконання тренажних вправ, оволодіти окремими елементами практично-технічних рухових дій та деталізувати творчі прийоми. Даний етап передбачає подання мінімального обсягу повторних теоретичних знань студентам у процесі виконання тренажних вправ, оскільки їх увага зосереджена на основному завданні, що не дозволяє повною мірою сприймати вторинну інформацію. **Завдання етапу** – забезпечити студентам сприятливі психолого-педагогічні та організаційно-педагогічні умови для реалізації практичної діяльності; створити ритм виконання тренажних (за зразком) вправ, контролювати процес творчої діяльності, надати об'єктивну оцінку ступеню засвоєння студентами структури технічних прийомів. **Методи реалізації:** «*диференційно-конструктивний*» метод – необхідний для розучування тренажних

вправ та художньо-творчих прийомів, заснований на аналітичному підході, що сприяє навчанню складних рухових дій. Реалізація методу здійснюється на основі самостійного розучування окремих фаз технічно-творчих прийомів (за зразком) шляхом поділу структури зображення з метою ефективного засвоєння студентами процесу відтворення окремих елементів. Метод «*конструктивного поділу*» – полегшує процес засвоєння дій, сприяє швидкому відновленню власних втрачених навичок, підходить для нового навчання складно-координованих технічних творчих рухів та є найкращим засобом деконструкції цілого самостійного умінь і його окремих складових. Застосування методу реалізується у процесі попереднього розучування технічно тренажних вправ по частинах, які складаються з досить значної кількості елементів, ще не пов'язаних між собою. Процес виконання тренажних вправ характеризується зображенням окремих елементів у межах єдиної цілісності й утворення художньої логічної форми, будови чи структури з подальшим з'єднанням усіх деталей в різних комбінаціях. У процесі застосування даного методу важливо дотримуватися певних правил, що передбачають врахування особливостей принципово незмінної структури рухових дій та умов реалізації навчання студентів, обираючи при цьому окреме розучування вправи чи фази, яка є ефективно підконтрольною її виконавцю. Корисними методами для кращої практичної діяльності стануть «*змагальний*», «*спостереження*» та «*оцінювання*».

4. Системний етап – спрямований на внутрішнє об'єднання окремих елементів творчих дій в єдину цілісну систему, що виражає загальний змістовно-ідейний, художній образ. Для ефективнішого відпрацювання нового умінь застосовується низка тренувальних вправ – за зразком. **Мета етапу** – поступове з'єднання складових елементів тренажних вправ та розучування їх в цілому. Створення єдиного сенсорного поля шляхом регулювання власної діяльності через узагальнений образ, який містить у собі послідовність рухів, їх взаємозв'язок та підпорядкованість. **Завдання етапу** – сприяти формуванню у студентів нового цілісного художнього умінь шляхом визначення системотворчих відношень кожного з частин; накладання одного елемента на інший або об'єднання багатьох у процесі виконання творчих (*нестандартних*) вправ. **Методи реалізації:** «*конструктивне сполучення*» – базується на системному підході, завдяки якому, можливе об'єднання окремих елементів умінь шляхом рухомого, вільного, взаємного зміщення деталей стає можливим поступове з'єднання самостійних частини в єдине ціле. Слід уникати деформування і порушення цілісності будь-яких зв'язків, максимально запобігати спотворенню структури виконання творчих прийомів, наближуючись до взірця.

5. Синтетичний етап – передбачає початкове формування цілісної системи технічних рухів (дій) як більш якісного рівня виконання практичних художньо-творчих вправ, де зникають зайві рухи, послаблюється довільна увага, закріплюються нові умінь. **Мета етапу** – виявлення динаміки показників рівня сформованості художніх умінь. **Завдання етапу** –

закріпити сформовані художні уміння шляхом виконання закріплювальних (*репродуктивних*) вправ. **Методи реалізації:** «цілісно-конструктивний» метод – ґрунтується на синтетичному підході, завдяки чому стає можливим його застосування на будь-якому етапі навчання. Суть реалізації даного методу полягає вже у початковому освоєнні та виконанні цілісної структури плям на одній частині, що приводить єдину конструкцію до фундаментальної трансформації в самостійну форму. Даний метод призначений для початкового і поглибленого *розучування* тренажних художньо-творчих вправ з можливістю опанування окремих деталей, елементів і фаз без обмеження в загальному складі рухових дій, акцентуванні уваги студентів на важливих деталях застосування майстерності. Зазначений метод не передбачає освоєння технічних вправ зі складною структурою, оскільки при хаотичних рухах студентів можливе закріплення помилок.

6. Автоматизаційний етап – спрямований на комплексне застосування студентами засвоєних теоретико-практичних знань, нового сформованого художнього уміння задля вироблення автоматизованої системи рухових творчих дій попри власну неадаптованість до мінливих зовнішніх умов, використовуючи реконструктивні та творчі вправи. Подальше закріплення художніх умінь відбувається в єдності технічних деталей у процесі цілісного відтворення творчих прийомів. На даному етапі вважається доцільним застосування закріплюючих, реконструктивних, варіативних, імпровізаційно-творчих та контрольноперевіркових вправ. Подібний вид організації навчальної діяльності передбачає створення творчої продукції та художнього проєкту самостійно, в парах чи групах. **Мета етапу** – відпрацювати та удосконалити визначені дії, шляхом контрольованих чітких рухів, при цьому не марнуючи власний час та не докладаючи зайву м'язову напругу, зосередивши увагу студентів виключно на отриманні результату. На основі власних творчих спостережень робимо висновок, що контрольований рух митця автоматично переходить від зору до дотику і м'язових відчуттів, що визначають позицію та напрям руху органу виконання, дозволяючи доволіно регулювати темп у процесі виконання творчих дій у ритмічному чергуванні рухів. **Завдання етапу** – свідоме виконання чітких, економних, стабільних, технічних рухів у процесі повторення виробничих реконструктивних (*варіативних*), контрольноперевіркових (*коригуючих й оцінюваних*) вправ з цілеспрямованим систематичним повторенням діяльності з метою самостійного володіння новими художніми уміннями, їх професійного застосування у різних мінливих умовах навчальної діяльності та завершенням самостійної індивідуалізації виконання практичних творчих дій спрямованих на підвищення їх якості. **Методи реалізації:** «варіативно-інтервальний» – заснований на автоматизаційному та варіативному підходах. Автоматизаційний підхід передбачає систему інформаційного й практичного об'єднання чи сукупності саморегульованих технічних засобів автоматизованого та автоматичного контролю, регулювання та керування власними діями шляхом утворення механічних рухів,

виконанням творчих операцій, трудових дій тощо. Варіативний підхід характеризується безперервним чи інтервальним трудовим навантаженням, багаторазовим і швидким повторенням технічних дій шляхом здійснення активних пересувних моторних рухів органом виконання без особливих структурних змін та параметрів. Передбачає рівномірне виконання практичних дій з короткочасними перервами або без них у різних мінливих навчальних умовах, пов'язаних з рівнем докладених зусиль, темпом, амплітудою, опорою, обмеженням, втому та відволіканням уваги студентів. Супровідні методи реалізації навчальної діяльності «*заключний інструктаж*», «*оцінювання*».

Обмеження дослідження. У зв'язку з нестабільною політичною ситуацією в Україні, викликаною війною як наслідок, спричинено труднощі пов'язані з існуючими обмеженнями в освітній системі щодо проведення наукових досліджень на практиці, обумовлені дистанційним навчанням, яке дещо ускладнює художню діяльність.

Перспективи подальших досліджень. Можуть полягати у визначенні ефективності представленої авторської розробки етапів формування художніх умінь та технологій реалізації внутрішньої процедури досліджуваного процесу, якій характерні засоби організації неперервного професійного саморозвитку студентів – майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

6. Висновки

Узагальнюючи вище окреслене, слід зазначити, що у процесі проведеного дослідження етапів формування художніх умінь студентів образотворчого спрямування, було вирішено низку наступних завдань:

1. Для кращого розуміння мети даного дослідження нами було проведено ґрунтовний аналіз наукових джерел, який дав змогу вивчити сутність необхідних термінів, що дозволило нам зробити власне узагальнення поняття «художні уміння» та класифікувати їх за професійними художньо-практичними видами і типами.

2. У процесі вивчення наукових напрацювань учених встановлено, що першочергове спрямування методу «*вправи*» на прийом допоможе швидше зрозуміти процедуру його виконання, узгодити й скоординувати чіткість рухів, встановити темп, освоїти специфіку технічних прийомів та художніх матеріалів у процесі тренування. Виконання тренажних художньо-творчих вправ сприяє координаційному механізму та циклу трансформації умінь, що полягає у зникненні необхідності в свідомому й цілеспрямованому контролі кожного елементу трудової діяльності. Як наслідок, виконання художньо-практичних дій автоматизується, перетворюючись на самостійні навички. Розглянуті у процесі нашого дослідження художньо-технічні методи, прийоми та завдання за системою О. Сиви і А. Волошенко [6] можуть застосовуватися для підвищення ефективності навчання студентів-образотворців мистецтва м'яких матеріалів та активізації їх творчих здібностей. Включення даної системи в освітній процес студентів образотворчого спря-

мування допоможе їх швидкому та ефективнішому оволодінню технікою м'яких матеріалів, освоєнню нових прийомів, розучуванню вправ, формуванню та розширенню художніх умінь.

Обґрунтувавши освітньо-виховну систему етапів формування художньо-зображувальних умінь студентів-образотворців слід зазначити, що варіативність умов навчання студентів художніх спеціальностей є необхідним для них чинником формування нових гнучких, пластичних й оригінальних умінь з рисунку, живопису, композиції, графіки тощо, у застосуванні відносно до різних факторів впливу. Варто підкреслити, що формування художніх умінь відбувається в умовах багаторазового виконання та повторення технічно-послідовних дій шляхом розучування й управління без тривалої перерви в творчій трудовій діяльності, оскільки при практичному гальмуванні як наслідок виникає деавтоматизація, яку можна подолати лише у разі відновлення тренувань.

3. Представлені нами етапи формування художніх умінь майбутніх фахівців в галузі образотворчого мистецтва спрямовано на оптимізацію і компетентне керування процесом навчання студентів, забезпечуючи їм вдосконалення, зростання в професійному рівні, уникнення методичних помилок у підготовці та

виконанні послідовності технічних дій з подальшою успішною й перспективною реалізацією в педагогічно-практичній діяльності. На цій основі створюється комплексна база, підґрунтя та опора для творчого застосування розумових і технічних художньо-творчих дій.

Конфлікт інтересів

Автор декларує, що не має конфлікту інтересів стосовно даного дослідження, в тому числі фінансового, особистісного характеру, авторства чи іншого характеру, що міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в даній статті.

Фінансування

Дослідження проводилося без фінансової підтримки.

Доступність даних

Рукопис не має пов'язаних даних

Використання засобів штучного інтелекту

Автор підтверджує, що не використовував технології штучного інтелекту у процесі створення представленої роботи.

Література

- Максименко, В. П. (2013). Дидактика. Курс лекцій. Хмельницький: ХмЦНП, 222.
- Павелків, Р. В. (2009). Загальна психологія. Київ: Кондор, 576.
- Васянович, Г. П. (2012). Основи психології. Київ: Педагогічна думка, 114.
- Руденко, Л. А. (2020). Основи психології та педагогіки. Львів: ЛДУ БЖД, 146.
- Варій, М. Й., Ортинський, В. Л. (2009). Основи психології і педагогіки. Київ: Центр учбової літератури, 376.
- Сова, О. С., Волошенко, А. В. (2020). Навчання студентів-художників техніки сухої пастелі в процесі плернерної практики. Молодь і ринок, 5 (184), 57–62. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2020.223068>
- Пригодін, М. Д. (2019). Формування творчих умінь майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в процесі фахового навчання. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти, 26, 120–124. Available at: <https://sj.edu.edu.ua/index.php/mae/article/view/117/114>
- Ружицький, В. А. (2016). Розвиток професійних художніх умінь у майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі формальної, інформальної й неформальної освіти. Вісник післядипломної освіти. Серія: Педагогічні науки, (1), 105–115. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vporp_2016_1_13
- Сова, О. С. (2018). Формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі плернерної практики [Дис. ... канд. пед. наук; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова]. Available at: <https://enquir.npu.edu.ua/handle/123456789/41307>
- Шевнюк, О. Л. (2016). Загальнодидактичні методи в навчанні образотворчого мистецтва у системі вищої освіти. Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент, 11, 38–41. Available at: <https://www.zbirnik.mixmd.edu.ua/index.php/artedu/article/view/92/91>
- Кириченко, І. (2015). Методична система формування творчих умінь майбутніх педагогів-художників із основ образотворчої грамоти. Освітній простір України, 5, 54–62. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/opu_2015_5_11
- Кириченко, І. (2015). Стан сформованості творчих умінь майбутніх педагогів-художників з основ образотворчої грамоти. Молодь і ринок, 1, 50–54. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2015_1_12
- Щербина, В. Г., Щербина, Д. В. (2013). Формування композиційних умінь і навичок у майбутніх учителів образотворчого мистецтва як показник їхньої педагогічної майстерності. Педагогіка вищої та середньої школи, 38, 118–121. <https://doi.org/10.31812/educdim.v38i0.3184>
- Ismanova, M. A. (2023). Mechanisms of creative skills formation in students. JournalNX – A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, 9 (6), 171–175.
- Базильчук, Л. (2015). Дидактичні методи навчання образотворчому мистецтву в загальноосвітніх навчальних закладах. Проблеми підготовки сучасного вчителя, 12, 6–14. Available at: https://library.udpu.edu.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2015/12_1/1.pdf
- Akhmedov, M.-U., Kholmatova, F. (2021). Formation of creative processes in students through teaching composition in fine arts. Advanced discoveries of modern science: experience, approaches and innovations band, 2, 14–16. <https://doi.org/10.36074/logos-09.04.2021.v2.03>
- Jabbarov, R. (2019). Formation of Fine Art Skills by Teaching Students the Basics of Composition in Miniature Lessons. International Journal of Progressive Sciences and Technologies, 17 (1), 285–288.
- Бучинський, С. Л. (1981). Підготовчі вправи з живопису. Основи грамоти з образотворчого мистецтва. Київ: Радянська школа, 120.

19. Басанець, Л. В., Маслова, Т. М. (2023). Техніка рисунка м'якими матеріалами. Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 33.
20. Ткачук, О. В. (2023). Навчальний посібник з дисципліни згідно ОПП- ОК.15 «Теорія та практика графіки» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності: 023 – Образотворче мистецтво, декоративно-прикладне мистецтво, реставрація. Університет Ушинського, 127.
21. Щербина, В. Г. (1998). Композиційні вправи як засіб управління розвитком творчих здібностей студентів художньо-графічного факультету. Кривий Ріг, 90.
22. Руденко, І. (2013). Художньо-творчі вправи як засіб формування творчої активності підлітків. Мистецтво та освіта, 3, 24–37.
23. Гопцій, О. Б., Матвєєва, П. М. (2022). Рисунок, живопис, скульптура. Київ: ТОВ «ЦП «КОМПРИНТ», 178.
24. Панфілова, О., Прокопович, Т. (2023). Етюди, начерки, замальовки як продуктивні практичні методи навчання образотворчому мистецтву. Актуальні питання гуманітарних наук, 3 (59), 28–33. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/59-3-5>

Received date 04.07.2024

Accepted date 02.08.2024

Published date 09.08.2024

Волошенко Анна Вікторівна, Аспірантка, Кафедра образотворчого мистецтва, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, вул. Пирогова, 9, м. Київ, Україна, 01601
E-mail: voloshenko444@gmail.com, 20a.a.voloshenko@std.npu.edu.ua